

हिमसंस्कृतवार्ताः

दैनिक ई-संस्कृतवार्तापत्रम्

himsanskritvartah
e-Sanskritnewspaper

नवा प्रेरणा नवोत्साहः

हिमाचलप्रदेशस्य संस्कृतशिक्षकाणां नूतनः प्रकल्पः

1 26.02.2024 चन्द्रवासरः वि.सं. २०८० फाल्गुणकृष्णपक्षः द्वितीया फाल्गुण १४ प्रविष्टांशः
Website- www.himsanskritam.com Email-himsanskrit@gmail.com

■ पृष्ठ-4 ■ वर्ष-3 ■ अङ्क-125

हिमाचलस्य साक्षरता
दरः ८८ प्रतिशताधिकः,
शिक्षामन्त्री
सर्वकारीयविद्यालयेभ्यः
श्रेयः दत्तवान्

अन्तर्राष्ट्रीयगायिका
रिहाना मुकेश अम्बानी
इत्यस्य कनिष्ठपुत्रस्य
अनन्त अम्बानी इत्यस्य
विवाहे दृश्यते

शिवाजी महाराजः
प्रारम्भिकजीवनम् ..

प्रमुखाः वार्ताः

समुद्रे निमज्जितायां
द्वारिकां प्राप्य प्रार्थनां
कृतवान् प्रधानमन्त्री,
तेनोक्तं यत् अतीव
दिव्यः अनुभवः

देवभूमि द्वारिका। प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी
रविवसरे उक्तवान् यत् निमज्जितायां
द्वारिकायां प्रार्थना कृत्वा अतीव दिव्यः
अनुभवः जातः। प्रधानमन्त्री मोदी 'X'
इत्यत्र उक्तवान् यत्, "मग्नद्वारिकानगरे
प्रार्थना अतीव दिव्यः अनुभवः आसीत्।
आध्यात्मिकवैभवस्य, शाश्वतभक्तेः च
प्राचीनयुगेन सह सम्बद्धः इति अहं
अनुभवामि। भगवान् श्रीकृष्णः अस्मान्
सर्वान् आशीर्वादं दद्यात्।" ध्यातव्यमस्ति
यत् प्रधानमन्त्री गहने समुद्रे, यस्मिन्
स्थाने निमज्जितं द्वारिकानगरम् अस्ति तत्र
प्रार्थनां कृतवान्। सः अवदत् यत् एषः
अनुभवः भारतस्य आध्यात्मिक-
ऐतिहासिक-मूलानां सह दुर्लभः गहनः च
सम्बन्धः अस्ति। प्रधानमन्त्री द्वारिकानगरं
श्रद्धांजलिम् अददात्, द्वारिका
समुद्रसांस्कृतिक-आध्यात्मिक-विरासतां
कल्पनां मोहितं नगरम् अभवत् इति च
अवदत्। आदरचिह्नरूपेण जलान्तर्गतं
मयूरपक्षं च दत्तवान्।

सुभाषितम्

परिवर्तिनि संसारे

मृतः को वा न जायते।

स जातो येन जातेन

याति वंशः समुन्नतिम्॥

भावार्थ- इस बदलते संसार में कौन ऐसा है जो जन्म लेकर मृत्यु को प्राप्त नहीं हुआ है। जन्म लेना उसका ही सफल है जिससे उसका वंश उन्नति को प्राप्त हो।

प्रतीकसाठ्ये मुम्बई

सूचना- हिमसंस्कृतवार्ताः दैनिकपत्रे
व्याकरणात्मक-अशुद्धिनां कृते
सम्बद्धाः पत्रकाराः लेखकाश्च
उत्तरदायिनः भविष्यन्ति

कार्यालयः

हिमसंस्कृतम् प्रकाशनम्

जसवां कोटला तहसीलपरिसरस्य सम्मुखे
कस्बा कोटला, जिला कांगड़ा हि.प्र.
पत्रव्यवहारसङ्केतः- १७७१११

काङ्ग्रे सुरक्षाबलानाम्
नक्सलीनां च सङ्घर्षः, त्रयः
नक्सलीजनाः मारिताः,
शस्त्राणि अपि प्राप्तानि

काङ्ग्रेः । छत्तीसगढस्य काङ्ग्रेमण्डले
सुरक्षाकर्मचारिणां नक्सलीनां च मध्ये एकः
सङ्घर्षः अभवत्। अस्मिन् सङ्घर्षे सुरक्षाबलाः
त्रयान् नक्सलीजनान् मारयितुं सफलाः
अभवन्। हतेभ्यः नक्सलीजनेभ्यः शस्त्राणि
अपि प्राप्तानि सन्ति। सुरक्षाबलेन त्रयाणां
नक्सलीनां मृतशरीराणि प्राप्तानि। अस्मिन्
क्षेत्रे सुरक्षाबलानाम् अन्वेषणकार्यक्रमः
प्रचलति। सूचनानुसारं नक्सलीनाम्
उपस्थितेः विषये पुलिसैः सूचना प्राप्ता
आसीत्। सूचनां प्राप्य पुलिस-डीआरजी-
दलः हुरातराई-वने अन्वेषणार्थं निर्गतवान्।
एतस्मिन् काले नक्सलीजनाः सहसा
आक्रमणं कृतवन्तः। आक्रमणस्य योग्यं
उत्तरं दत्त्वा सुरक्षाबलाः त्रयान्
नक्सलीजनान् मारितवन्तः, शेषाः पलायितुं
समर्थाः अभवन्।

'ग्रामेषु निवसन्त्यः
महिला अपि ड्रोन्सन्त्रं
चालयन्ति- प्रधानमन्त्री

" मनसः वार्ता" इत्यस्मिन् कार्यक्रमे
सम्बोधयन् प्रधानमन्त्री रविवसरे उक्तवान्
यत् कतिपयवर्षपूर्वं यावत् अस्माकं देशस्य
ग्रामेषु निवसन्तः महिलाः ड्रोन्-यानानि
कथम् उड्डियन्ते इति विषये चिन्तयन्ति
स्म, परञ्च अद्य एतत् सम्भवं भवति। अद्य
प्रत्येकस्मिन् ग्रामे "ड्रोन् दीदी" इति
विषये चर्चा जायमाना अस्ति। नमो ड्रोन्
दीदी इति सर्वेषां अधरे अस्ति। अस्मिन्
कार्यक्रमे प्रधानमन्त्री मोदी महिलाशक्तेः
महत्त्वस्य उल्लेखं कुर्वन् साक्षात्
ड्रोन्चालिकाया महिलया सह साक्षात्
प्रसारणे वार्तामपि कृतवान् किञ्च तस्या
महिलायाः अनुभवं सार्वजनिकं कृतवान्,
ध्यातव्यं वर्तते यत् वर्तमानसमये देशे
लक्षपतिः दीदी इति कार्यक्रमः
केन्द्रशासनेन चाल्यते, येन
महिलासशक्तिकरणे बलं दीयते।

लोकसभानिर्वाचनात् पूर्वं मायावत्यैः
दीर्घः आघातः, बसपा सांसदः
रितेशपाण्डेयः भाजपादले सम्मिलितः

नई दिल्ली। लोकसभानिर्वाचनात् पूर्वं
बहुजनसमाजपक्षस्य सांसदः रितेशपाण्डेयः
रविवसरे उत्तरप्रदेशस्य उपमुख्यमन्त्री
ब्रजेशपाठकस्य अन्येषां भारतीयजनतापक्षस्य
नेतृणां च उपस्थितौ दिल्लीनगरे दलस्य मुख्यालये
भाजपायां सम्मिलितः। उत्तरप्रदेशस्य
अम्बेडकरनगरसंसदीयासनस्य सांसदः पाण्डेयः
रविवसरे बसपापक्षस्य प्राथमिकसदस्यतातः
त्यागपत्रं दत्तवान्। भाजपादले
सम्मिल्य मीडियादलं सम्बोधयन् रितेशपाण्डेयः
अवदत् यत् सः प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी इत्यस्य
विकसितभारतस्य दृष्ट्या प्रेरितः अस्ति तथा च
अस्य लक्ष्यस्य कृते कार्यं कर्तुं भाजपायां
सम्मिलितः अस्ति।

ततः पूर्वं रितेशपाण्डेयः एक्स इत्यत्र स्वस्य
त्यागपत्रं सार्वजनिकं कृतवान्, यत् सः
बसपाप्रमुखं उत्तरप्रदेशस्य पूर्वमुख्यमन्त्री मायावती
प्रति प्रेषितवान् अस्ति। लोकसभायां दलस्य
प्रतिनिधित्वं कर्तुम् अवसरं दत्तवान् इति पत्रे
धन्यवादः प्रकटितः।

सः पत्रे अवदत् यत्, "बसपा-माध्यमेन जनजीवने
प्रवेशमात्रेण भवतः मार्गदर्शनं प्राप्तम्। यदा अहं
सत्तायाः कुञ्जेषु गन्तुं शिक्षितवान् तदा दलस्य
तृणस्तरीयाः कार्यकर्तारः मम समर्थनं कृतवन्तः"
इति।

प्रथमवारस्य मतदातृन्
मतदानं कर्तुं प्रधानमन्त्रिणा
मोदिना कृतम् आह्वानम्

नई दिल्ली। आगामिनि लोकसभानिर्वाचने
प्रथमवारं मतदानं कर्तुं गच्छन्तानां १८ वर्षीययुवानां
कृते रविवसरे प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी देशस्य कृते
प्रथमं मतदानम् अभिलेखसङ्ख्यायां दातुं आह्वानं
कृतवान्। प्रधानमन्त्री मोदी इत्यनेन
अखिलभारतीयरेडियोद्वारा प्रसारितस्य
मासिककार्यक्रमे "मन की बात" इत्यत्र आह्वानं
कृतम्। निर्वाचनायोगेन अद्यैव आरब्धस्य
अभियानस्य उल्लेखं कृत्वा सः अवदत् यत् केवलं
कतिपयदिनानि पूर्वं निर्वाचनायोगेन अन्यः
अभियानः आरब्धः, 'मम प्रथमं मतदानं देशाय'
इति। एतेन माध्यमेन विशेषतः प्रथमवारं स्वमतस्य
प्रयोगं कुर्वन्तः मतदातारः अधिकसङ्ख्यायां
मतदानं कर्तुं प्रेरिता। भारतं उत्साहेन, ऊर्जया च
पूर्णां युवाशक्तिं प्रति गर्वितः अस्ति। अस्माकं
युवानः यथा यथा निर्वाचनप्रक्रियायां भागं गृह्णन्ति

तथा तथा तस्य परिणामाः देशाय
अधिकलाभप्रदाः भविष्यन्ति।

सः अवदत् यत् अहमपि "प्रथमवारं
मतदातृभ्यः अभिलेखसङ्ख्यायां मतदानं कर्तुं
आग्रहं करिष्यामि। अष्टादशवर्षं पूर्णं कृत्वा भवन्तः
१८ तमायाः लोकसभायाः सदस्यनिर्वाचनस्य
अवसरं प्राप्नुवन्ति, यस्य अर्थः अस्ति यत् एषा १८
तमा लोकसभा अपि युवानाम् आकांक्षाणां
प्रतीकात्मिका भविष्यति। अतः भवतः मतदानस्य
महत्त्वं अधिकं वर्धितम् अस्ति। अस्य
सामान्यनिर्वाचनस्य चञ्चलतायाः मध्ये भवन्तः
युवानः न केवलं राजनैतिकक्रियाकलापस्य भागाः
भवन्ति, अपितु अस्मिन् काले चर्चायाः,
वादविवादस्य च विषये अवगताः भवन्ति, 'मम
प्रथमं मतदानं - देशस्य कृते' इति स्मर्यन्ते" इति
प्रधानमन्त्रिणा देशस्य क्रीडाजगतः,
चलच्चित्रजगतः, साहित्यजगतः वा अन्यस्य
कस्यचित् क्षेत्रस्य वा इन्स्टाग्राम-यूट्यूब-इत्यत्र
प्रभावकान् व्यावसायिकान् अस्मिन् अभियाने
सक्रियरूपेण भागं ग्रहीतुं अस्माकं प्रथमवारं
मतदातान् प्रोत्साहितुं च आह।

सरस्वतीविद्यामन्दिरजानकीनगरेण सौप्रस्थानिकावसरे आयोजितः "गुडलक-आशीर्वाद-समारोहः"

हिमसंस्कृतवार्ता: मार्गदर्शनं कुर्वन् प्रधानाचार्येण मनोजकुकरेतीवर्येण प्रोक्तं यत् जीवने प्रतिपलं परीक्षाः भवन्ति कक्षासु यथा पठितं तदनुसारेण छात्रैः विचिन्त्य ध्यानेन परीक्षाः पूरणीयाः । विद्यालयस्य पूर्वछात्रः शिक्षकः च रोहितबलोदी आगामिपरीक्षाणां कृते छात्राणां शुभकामनाम् अददात् च उक्तवान् यत् विद्याभारती छात्रान् शिक्षया सह सच्चरित्रगुणयुक्तान् राष्ट्रनिर्मातारं कर्तुं कार्यं करोति ॥ वार्ताहरः-कुलदीपमैन्दोला।

विद्याभारत्याः अखिलभारतीयशिक्षासंस्थानस्य अखिलभारतीयशिक्षासमितिसम्बद्धासंस्थायां रितेशशर्मासरस्वतीविद्यामन्दिर-इण्टर-कॉलेज-जानकीनगरकोटद्वारे सांस्कृतिककार्यक्रमैः सह 12 कक्षाभ्यः छात्रेभ्यः "गुडलक-आशीर्वाद-समारोहः" इत्यस्य आयोजनम् अभवत् । शिक्षायाः एवं भारतीयशिक्षासमितिकार्यक्रमस्य उद्घाटनं विद्यालयप्रबन्धकः राजेन्द्रजखमोला, उपाध्यक्षा मीनाक्षी शर्मा, प्रधानाचार्यः मनोजकुकरेती, उपप्रधानाध्यापकः अनिलकोटनालाद्वारा मातृसरस्वतीसमक्षं दीपं प्रज्ज्वाल्य पुष्पार्पणेन कृतवन्तः । तदनन्तरं 11 कक्षायाः छात्रे देवयानी ध्यानी, अर्जुननेगी च 12 कक्षायाः छात्रा कृते शुभकामनाः प्रतिज्ञां कृतवन्तः। तदनन्तरं १२ कक्षायाः छात्राः छात्राणां कृते सुहानी, नमिता, खुशबू, वंशः, अभिषेकरावतः विद्यालये अध्ययनस्य अनुभवान् सयुक्तं कृतवन्तः। तदनन्तरं 11 कक्षायाः छात्राः 12 कक्षायाः छात्राणां कृते उपाधिं प्रदत्तवन्तः यस्मिन् वंशकुमारः वैशाली नैनवालः च सर्वोत्तमः क्रीडाक्रियाकलापस्य छात्रः, अनिरुद्धचन्दोला, दीपाली मलासी सर्वोत्तमः

संगीतकारः छात्रः, दीपाली मलासी च सर्वोत्तमः सांस्कृतिकसक्रियः छात्रः सोनू कुमारः, खुशबूकण्डवालः, रक्षीतध्यानी सर्वश्रेष्ठः सृजनात्मकः छात्रः, अंजली नेगी सर्वोत्तमानुशासितछात्रा, सुधांशुशाहः, सुहानी नेगी, अभिषेकरावतः च अक्षिता श्रेष्ठः आज्ञाकारी छात्रा बुद्धिशास्त्रस्य छात्रा नकिता च सर्वाङ्गछात्रारूपेण चयनिता।मार्गदर्शनं कुर्वन् प्रधानाचार्येण मनोजकुकरेतीवर्येण प्रोक्तं यत् जीवने प्रतिपलं परीक्षाः भवन्ति कक्षासु यथा पठितं तदनुसारेण छात्रैः विचिन्त्य ध्यानेन परीक्षाः पूरणीयाः । विद्यालयस्य पूर्वछात्रः शिक्षकः च रोहितबलोदी आगामिपरीक्षाणां कृते छात्राणां शुभकामनाम् अददात् च उक्तवान् यत् विद्याभारती छात्रान् शिक्षया सह सच्चरित्रगुणयुक्तान् राष्ट्रनिर्मातारं कर्तुं कार्यं करोति। कक्षाशिक्षकौ राहुलभाटिया, शिवरामबडोला च छात्राणां परीक्षायाः अभिनन्दनं कृत्वा छात्रजीवनस्य अनन्तरं नूतनान् आयामान् प्राप्तुं प्रयत्नार्थं मार्गदर्शनं च दत्तवन्तौ। कार्यक्रमस्य अन्ते विद्यालयपरिवारस्य पक्षतः विद्यालयस्य शिक्षकः सरोजनेगी तस्याः पतिः सुल्तानसिंहनेगी च सम्मानितौ अभवताम् । नेगीवर्यः २० वर्षाणां सैन्यसेवायाः निवृत्तेरनन्तरं छात्राणां मध्ये आगता आसीत् । संगीता रावतः, नन्दिनी नैथानी च कार्यक्रमसंयोजकरूपेण आस्ताम् । अवसरेस्मिन् अनिलभटनागरः, राहुलभाटिया, शिवरामबडोला, रोहितबलोदी, राजनकुमारः, मोहनसिंहः, संगीतरावतः, सरोजनेगी, मधुबाला नौटियालः, संगीता कुकशालः, विनीता बिष्टः च छात्राः उपस्थिताः आसन् ।

अप्रयुक्तशब्दविचारः

व्याकरणं प्रयोगमूलं शास्त्रम्। तेन येषां प्रयोगः न भवति तादृशानां शब्दानां व्याकरणे विवेचनं न युज्यते इति आक्षेपः। यदि व्याकरणे तत्क्रियते तर्हि तस्य प्रामाण्यं सन्दिग्धम्। आक्षेपकः वदति-केचन अप्रयुक्ताः शब्दाः सन्ति यथा ऊष, तेर, पेच, चक्र एवामादयः। प्रयोगात् हि शब्दानां साधुत्वं वैयाकरणाः अध्यवस्यन्ति। यतः एतेषां प्रयोगाः न दृश्यन्ते अतः एते प्रायः असाधुशब्दा एव स्युः। तथापि व्याकरणं एतेषामपि अन्वाख्यानं करोति। तेनास्य शास्त्रस्य प्रामाण्यं सन्दिह्यते इति अस्माकम् आक्षेपः। वैयाकरणः--अप्रयुक्ताः शब्दाः सन्ति इति यद् भवता उक्तं तस्मिन् परस्परविरोधः अस्ति। प्रयोगेणैव शब्दानाम् अस्तित्वं ज्ञायते। यदि अप्रयुक्ताः तद्वैपरीत्येन यदि ते तर्हि ते अस्तित्वहीनाः स्युः। भवेत् एवा अतः 'शब्दाः सन्ति तर्हि तेषां प्रयोगः इति कथनं केवलं सन्ति तथापि न प्रयुज्यन्ते' आक्षेपकारः भवान् वदतो व्याघातः एव। प्रयुज्य पुनः स्वयमेव एतान् शब्दान् एतद् उपहासास्पदम्। तान् अप्रयुक्तान् कथयिष्यति शब्दानां भवादृशः कः अन्यः पुरुषः एवं न वदामः यत् एते प्रयोगे समर्थः स्यात्? आक्षेपकः--वयं प्रयोगे अप्रयुक्ताः इति यतः एतेषां प्रयोगं वयं कुर्वन्तः स्मः। तथापि एते लोके अप्रयुक्ताः सन्ति इति अस्माकम् अभिप्रायः अस्ति। वैयाकरणः--तथापि भवान् तु तस्मिन् लोके एव तिष्ठति खलु यस्मिन् शब्दाः अप्रयुक्ताः सन्तीति भवतः अभिप्रायः? आक्षेपकः-- वयं लोके स्मः नाम तथापि वयं तु लोकः नातस्य आक्षेपस्य निराकरणार्थं वार्तिकमिदम् उपस्थापयति पतञ्जलिरिचार्यः--अस्त्यप्रयुक्तः इति चेन्न अर्थे शब्दप्रयोगात्। अप्रयुक्ताः शब्दाः सन्ति इति भवतः वचनं न योग्यं यतः विशिष्टे अर्थे एव शब्दस्य प्रयोगः भवति। लोके एतादृशानां शब्दानाम् अर्थः एव न अभविष्यत् चेत् तेषाम् अप्रयुक्तत्वस्य अभ्युपागमः योग्यः अभविष्यत्। तथापि एतेषां शब्दानां अर्थाः सन्ति एवा आक्षेपकः-- तर्हि लोके एतेषां शब्दानां प्रयोगः कथं न दृश्यते? वैयाकरणः--अप्रयोगः प्रयोगान्यत्वात्। एतेषां लोकव्यवहारे प्रयोगः न दृश्यते यतः तेषाम् ये अर्थाः तेषु अर्थेषु अन्यविधानां शब्दानां प्रयोगः लोके क्रियते। ऊष चक्र तेर पेच एतानि अनुक्रमेण वस्, कृ, तृ, पच् एतेषां धतूनां लिट् लकारस्य मध्यमपुरुषबहुवचनानि। तथापि लोके एतेषां स्थाने उषित, कृतवत्, तीर्ण, पक्ववत् एतेषां क्तवत् प्रत्ययान्तानाम् उपयोगं कृत्वा जनाः 'कृ यूयम् उषिताः, कृतवन्तः, तीर्णाः, पक्ववन्तः' एवं वदन्ति। अप्रयुक्ते दीर्घसत्रवत्। एवं जनैः अन्यविधप्रयोगोपादानात् ऊषादयः लोके न प्रयुज्यन्ते तथापि ते व्याकरणशास्त्रे अन्वाख्यायन्ते। यथा पूर्वं वर्षशक्तिकानि वर्षसाहस्रिकाणि दीर्घाणि यज्ञसत्राणि चाल्यन्ते स्म इति श्रूयते। सामर्थ्याभावात् इदानीं तादृशसत्राणाम् आयोजनं न कः अपि करोति। तथापि तेषाम् अन्वाख्यानेन ऋषिसम्प्रदायः पालितः भवति तेन च धर्मः भवति इति मत्वा याज्ञिकाः एतेषां विषये पठन्ति तथैव अस्मिच्छास्त्रेपि धर्मार्थमेव एतेषां शब्दानाम् अन्वाख्यानं क्रियते। सर्वे देशान्तरे। पुनश्च एते शब्दाः देशान्तरे तु उपयुज्यते एव लोके। यदि भवता नोपलभ्यन्ते तर्हि उपलब्ध्यर्थं प्रयत्नाः विधेयाः। शब्दप्रयोगस्य क्षेत्रं महत्तमम्। सप्तद्वीपा इयं वसुन्धरा, त्रयो लोकाः, चत्वारः वेदाः, षट् वेदाङ्गानि, बह्व्यः उपनिषदः च सन्ति। पुनश्च अध्वर्युवेदस्य (यजुर्वेदस्य) एकशतम् सामवेदस्य एकसहस्रम्, बाह्व्यस्य (ऋग्वेदस्य) एकविंशतिः, तथा अथर्ववेदस्य नव शाखाः सन्ति। ततश्च इतिहासः, वाकोवाक्यं (प्रश्नोत्तररूपग्रन्थाः), पुराणानि, वैद्यकम् इत्यादीनि अपि शब्दानां क्षेत्राणि। एतस्य समग्रस्य वाङ्मयस्य अध्ययनम् अकृत्वा एव 'शब्दाः अप्रयुक्ताः सन्ति' इति वदन् केवलं अस्थाने साहसमात्रमेवापुनश्च शब्दप्रयोगस्य क्षेत्रम् एतावत् महत् वर्तते यत् केषाञ्चन शब्दानां प्रयोगः केवलं विशिष्टविशिष्टक्षेत्रे अथवा भौगोलिकस्थाने एव दृश्यते। तथा हि- शब्द इत्येषः धातुः कम्बोजदेशे गतौ उपयुज्यते परम् आर्यास्तु मृतदेहस्य कृते शवशब्दम् उपयुज्यन्ते। हम् इति धातुः सुराष्ट्रे रंह इति धातुश्च प्राच्यदेशे तथा मध्यदेशेपि गतौ प्रयुज्यते तथापि आर्याः तु गतिनिदर्शनाय प्रायेण गम् धातोः उपयोगं कुर्वन्ति। दाति इति लवनार्थे प्राच्येषु उपयुज्यते लवनसाधनार्थं दात्रम् इति उदीच्येषु उपयुज्यते। अपरं च यान् शब्दान् भवान् अप्रयुक्तान् इति उक्तवान् तेषामपि प्रयोगः वेदे तु दृश्यते एव। यथा- 'सप्तास्ये रेवती रेवदूषा'-----

श्री.अभिजित् तोडकरः सुभाषिताशिक्षणप्रमुखः
संस्कृतभारती, पश्चिममहाराष्ट्रप्रान्तः।

अन्तर्राष्ट्रीयगायिका रिहाना मुकेश अम्बानी इत्यस्य कनिष्ठपुत्रस्य अनन्त अम्बानी इत्यस्य विवाहे दृश्यते

हिमसंस्कृतवार्ता:- जगदीश डाभी मुम्बई । मुकेश अम्बानी इत्यस्य कनिष्ठपुत्रः अनन्त अम्बानी, राधिका मर्चेन्ट च विवाहं कर्तुं गच्छतः। उभौ अपि महता उल्लासपूर्णेन विवाहं कर्तुं गच्छतः। मुकेश अम्बानी इत्यस्य ज्येष्ठपुत्रस्य आकाश अम्बानी इत्यस्य विवाहः अपि महता उल्लासपूर्णेन आयोजितः अभवत् । सर्वस्य जगतः नेत्राणि विवाहे एव आसन्। अधुना च आकाशस्य विवाह इव अनन्तस्य विवाहः अपि महता उल्लासपूर्णेन भवितुं गच्छति। अनन्त अम्बानी तथा राधिका मर्चेन्ट इत्येतयोः विवाहस्य समारोहः मार्चमासस्य १-दिनाङ्कात् ३-दिनाङ्कपर्यन्तं भवितुं गच्छति । उभौ अपि गुजरातराज्यस्य जामनगरे विवाहं कर्तुं गच्छतः। अस्मिन् विवाहे विश्वस्य सर्वेभ्यः प्रभावशालिनः सफलाः जनाः उपस्थिताः भविष्यन्ति। विवाहे बॉलीवुडतः हॉलीवुडपर्यन्तं तारकाः अपि प्रदर्शनं करिष्यन्ति। प्राप्तसमाचारानुसारम् अन्तर्राष्ट्रीयगायिका रिहाना अपि अनन्त अम्बानी-राधिका मर्चेन्ट-योः विवाहे प्रदर्शनं कुर्वन्ती दृश्यते। रिहाना, दिलजीत दोसांझ इत्यस्य अतिरिक्तं अरिजीतसिंहः अपि शाही इत्यस्मिन् चलच्चित्रे प्रदर्शनं करिष्यति। अस्मिन् भव्यविवाहे आलिया भट्टः रणबीरकपूरः च अपि प्रदर्शनं कर्तुं गच्छतः।

श्रीमद्भगवद्गीतोपदेशः हिमसंस्कृतवार्ता

विहाय कामान्यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृहः ।
निर्ममो निरहंकारः स शान्तिमधिगच्छति ॥

श्रीमद्भगवद्गीता श्लोक २.७१

जो मनुष्य समस्त भौतिक कामनाओं का परित्याग कर इच्छा-रहित, ममता-रहित और अहंकार-रहित रहता है, वही परम-शांति को प्राप्त कर सकता है।

उत्तरकाण्डम्!(पञ्चमः सर्गः)
विश्रवसः समीपं
सुमालिनः पुत्र्याः गमनम्,
तस्याः गर्भात् च
रावणकुम्भकर्ण-
विभीषणानां जन्म

राक्षसः सुमाली कस्यचित् कालस्य अनन्तरं दुहितारं गृहीत्वा रसातलात् मर्त्यलोकम् आगत्य सर्वत्र विचरति स्म। यदा सः सुमाली मर्त्यलोके विचरति स्म तदा सः पुष्पकविमानेन पितरं द्रष्टुं गच्छन्तं धनेश्वरम् अपश्यत्। ततः सः सविस्मयः मर्त्यलोकात् रसातलं प्रविष्टः अभवत्। तत्र गत्वा सः अचिन्तयत् किं श्रेष्ठं कर्म कृत्वा इत्येवं वयमपि वर्धेमहि! एवं चिन्तयन् राक्षसः सुमाली कैकसी नाम पुत्रीम् अब्रवीत् हे पुत्रि! तव यौवनं प्रदानकालोऽयं व्यतिवर्तते। वरैः त्वं न प्रतिगृह्यसे इति तव प्रत्याख्यानात् वयं भीताः स्मः। त्वं सर्वगुणोपेता साक्षात् लक्ष्मीः वर्तसे। हे पुत्रि! त्वं स्वयं प्रजापतिकुलोद्भवं मुनिश्रेष्ठं विश्रवसं वरय, तस्मात् यादृशोऽयं धनेश्वरः तादृशाः भास्करसमाः तेजस्विनः पुत्राः तव भविष्यन्ति इत्यत्र संशयः नास्ति। पितुः वचनं श्रुत्वा पितृगौरवात् सा कन्या तत्र अगच्छत् यत्र मुनिः विश्रवाः तपः आचरति स्म। हे राम! एतस्मिन्नन्तरे पुलस्त्यतनयः द्विजः विश्रवाः चतुर्थः इव पावकः अग्रिहोत्रम् उपातिष्ठत्। सा राक्षसकन्या तदा तां दारुणां वेलाम् अविचिन्त्य पितृगौरवात् तस्य मुनेः अग्रतः उपसृत्य चरणाधोमुखी स्थिता अवर्तता। मुनिश्रेष्ठः विश्रवाः तां पूर्णचन्द्रनिभाननां कन्यां दृष्ट्वा अब्रवीत् भद्रे! त्वं कस्य दुहिता,

॥ श्रीरामायणकथा ॥

कुतः वा त्वम् इह आगता, किं कार्यं कस्य वा हेतोः, ब्रूहि शोभने। ऋषिणा एवमुक्ता सा कन्या कृताञ्जलिब्रवीत् हे मुने! आत्मप्रभावेण भवान् मम मतं ज्ञातुम् अर्हति। किन्तु हे ब्रह्मर्षे! मम पितुः शासनात् आगतां मां वेत्तु। ततः मुनिः ध्याने ज्ञात्वा अब्रवीत् भद्रे! तव मनोगतं कारणं मया विज्ञातम्। मत्तः तव सुताभिलाषः वर्तते, किन्तु हे सुश्रोणि! अस्यां दारुणायां वेलयां त्वं माम् उपस्थिता अभवः, तस्मात् भद्रे शृणु! तादृशान् दारुणान् दारुणाकारान् दारुणाभिजनप्रियान् सुतान् त्वं जनयिष्यसि। सा मुनेः तद् वचनं श्रुत्वा अब्रवीत् भगवन्! अहं तादृशान् सुदुराचारान् पुत्रान् नेच्छामि, प्रसादं कर्तुमर्हति। कन्यया एवमुक्तः मुनिपुङ्गवः विश्रवाः कैकसी भूयः अब्रवीत् हे शुभानने! तव कनिष्ठः पुत्रः मम वंशानुरूपः धर्मात्मा भविष्यति इत्यत्र संशयः नास्ति। हे राम! मुनिना एवमुक्ता सा कन्या केनचित् कालेन वीभत्सं राक्षसरूपं सुदारुणं महादंष्ट्रं विंशतिभुजं दशग्रीवम् अजनयत्।

तस्य अनन्तरं महाबलः कुम्भकर्णः जातः। ततः विकृतानना शूर्पणखा जाता। ततः धर्मात्मा विभीषणः कैकस्याः कनिष्ठः पुत्रः जातः। तस्मिन् जाते पुष्पवर्षम् अपतत्। ततः लोकोद्वेगकरौ कुम्भकर्णदशग्रीवौ तस्मिन् महारण्ये वर्धते स्म। ततः प्रमत्तः कुम्भकर्णः त्रैलोक्ये धर्मवत्सलान् महर्षीन् भक्षयन् विचरति स्म। धर्मात्मा विभीषणः तु सर्वदा धर्मे व्यवस्थितः आसीत्। तदानीं पुनः धनेश्वरः वैश्रवणः पुष्पकविमानेन पितरं विश्रवसं द्रष्टुम् आगतः आसीत्। तं दृष्ट्वा राक्षसी कैकसी दशग्रीवम् अब्रवीत् हे पुत्र! तेजसावृतं भ्रातरं वैश्रवणं पश्या। भातृभावे समे चापि त्वम् ईदृशम् आत्मानं पश्या हे दशग्रीव! त्वं तथा यत्नं कुरु पुत्र, यथा त्वमपि वैश्रवणोपमः भवे। मातुः तद्वचनं श्रुत्वा प्रतापवान् दशग्रीवः अत्यन्तम् ईर्ष्या प्रतिज्ञां कृत्वा अब्रवीत् हे मातः! अहं प्रतिज्ञां करोमि यदहं भ्रातृतुल्यः अधिकोऽपि वा भविष्यामि। अतः त्वं हृद्गतं सन्तापं त्यज। ततः तेनैव क्रोधेन सहानुजः दशग्रीवः दुष्करं कर्म कर्तुम् ऐच्छत्। तपसा कामम् अभीष्टं प्राप्स्यामि इति निश्चयं कृत्वा सहानुजः सः दशग्रीवः आत्मसिद्धयर्थं शुभं गोकर्णाश्रमम् आगच्छत्। तत्र सः तपः कृत्वा विभुं पितामहम् अतोषयत्। ततः तुष्टः सः स्वयम्भूः तस्मै दशग्रीवाय जयावहान् वरान् अददात्।

हिमसंस्कृतवार्ता, प्रदीपः
pradipnath997@gmail.com

शिवाजी महाराजः प्रारम्भिकजीवनम् ..

शिवाजी महाराजः जन्म १९ फेब्रुवरी १६३० तमे वर्षे शिवनेरीदुर्गे अभवत्। तस्य पितुः नाम शाहजी भोसलें, मातुः नाम जिजाबाई आसीत्। शिवनेरीदुर्गः पुणेसमीपे अस्ति, शिवाजी राज्ञः जीवनस्य अधिकांशं समयं मातुः जिजाबाई इत्यनेन सह व्यतीतवान्। शिवाजी महाराजा बाल्यकालात् एव अतीव तीक्ष्णः चतुरः च आसीत्। शिवाजीमहाराजा बाल्यकालात् एव युद्ध-राजनीति-कलायां शिक्षां प्राप्तवान् आसीत्।

भोसलें हिन्दु मराठीक्षत्रियजातिः। तस्य पिता अपि अतीव तीक्ष्णः शूरः च आसीत्। शिवाजीमहाराजः पालन-शिक्षणयोः मातुः पितुः च महती प्रभावः आसीत्। तस्य माता पिता च बाल्यकालात् एव शिवाजी प्रति तत्पुत्रस्य युद्धकथाः, घटनाः च कथयन्ति स्म। विशेषतः तस्य माता तस्मै रामायणस्य महाभारतस्य च महत्त्वपूर्णकथाः कथयति स्म, येषां श्रवणेन शिवाजी इत्यस्य उपरि गहनः प्रभावः अभवत्। शिवाजी महाराजः विवाहः १६४० तमे वर्षे मेमासस्य १४ दिनाङ्के सईबाई निंबाळकर इत्यनेन सह अभवत्।

सैनिकरूपेण शिवाजी महाराजः वर्चस्वम्---

१६४० तमे वर्षे १६४१ तमे वर्षे विजापुर महाराष्ट्रे विदेशिनां राज्ञां च आक्रमणं जातम्। शिवाजी महाराज विजापुरविरुद्धं मावळानां सङ्घं कर्तुं आरब्धवान्। मावळप्रदेशे विविधरूपेण जातिजनाः निवसन्ति, मराठी भाषायां *अठरा पगड * इत्युच्यते। अनन्तरं शिवाजीमहाराजा एतान् मावळान् एकत्र मिश्रयित्वा मावळा इति नामकरणं कृतवान्। एतेषां मावळानां बहूनि दुर्गाणि प्रासादानि च निर्मिताः आसन्।

एते जनाः शिवाजीमहाराजानं बहु समर्थनं कृतवन्तः। तस्मिन् समये विजापुरं मुगलानां मध्ये परस्परं संघर्षेण युद्धेन च व्याकुलम् आसीत्, तस्य कारणात् विजापुरस्य तत्कालीनः सुल्तान आदिलशाहः अनेकेभ्यः दुर्गैः स्वसेनाम् अपसारयित्वा स्थानीयशासकानाम् हस्ते समर्पितवान् आसीत् ततः सहसा विजापुरस्य सुल्तानः रोगी अभवत्, तस्य लाभं गृहीत्वा शिवाजीमहाराजा स्वस्य अधिकारं स्थापितवान्। शिवाजी विजापुरस्य दुर्गाणां ग्रहणस्य नीतिं स्वीकृतवान् तथा च प्रथमः दुर्गः तोरणा दुर्गः आसीत्। शिवाजी महाराजः अधिकारः अर्थात् दुर्गनीतिः.....

तोरणादुर्गः पूना-नगरे (पुणे) अस्ति। शिवाजी महाराजा सुल्तान आदिलशाहस्य समीपं दूतं प्रेषयित्वा तस्मै सूचितवान् यत् यदि भवान् दुर्गं इच्छति तर्हि भवान् उत्तमं धनं दातव्यं भविष्यति, दुर्गस्य सह तस्य क्षेत्रम् अपि तस्मै समर्पितं भविष्यति। शिवाजी महाराजा एतावत् तीक्ष्णः चतुरः च आसीत् यत् सः आदिलशाहस्य दरबार पूर्वमेव क्रीतवन् आसीत्।..... क्रमशः, सुधा साठ्ये मुंबई।

धारावाहिकी गीताप्रश्नोत्तरो

(प्रथमोऽध्यायः) यदा कौरवपाण्डवयोर्मध्ये भूमिविषयकं दायभागं निमित्तीकृत्य युद्धं निश्चितं जातं तदा उभयपक्षीयाः धर्मस्थाने कुरुक्षेत्रे सशस्त्रं, सरोषञ्च सम्मिलिताः अभवन्। जन्मान्धः धृतराष्ट्रः युद्धभूमौ कस्मिन् समये किं प्रवृत्तं स्यादिति युद्धवार्तां दिव्यदृष्टिं प्राप्तवतः सञ्जयात् श्रुतवान् आसीत्। कौरवपक्षीयाः दुष्टमतयः, आततायिनः च आसन्, परन्तु पाण्डवाः धर्मपरायणाः, महात्मनः च। तद्युद्धं धर्माधर्मयोः मध्ये प्रवृत्तं युद्धमिति वक्तुं शक्यते। धृतराष्ट्रः सद्यः युद्धवार्ता का इति व्याकुलतया सञ्जयं पृच्छति, सञ्जयः च व्यासदेवेन प्रदत्तया दृष्ट्या तद्युद्धदृश्यं पश्यन् तस्मै उत्तरं ददाति इत्ययमेव क्रमः प्रावर्तत तयोर्मध्ये। धृतराष्ट्रः - सञ्जय ! ते युयुत्सवः मत्पुत्राः, पाण्डुपुत्राः च कुरुक्षेत्रे

समवेताः सन्तः इदानीं किं कुर्वन्तः सन्ति, कथय। सञ्जयः - महाराज ! अस्मिन् समये भवत्पुत्रः दुर्योधनः व्यूहाकारे स्थितां पाण्डवसेनां सम्यग् वीक्ष्य द्रोणाचार्यगुरोः समीपं गतवान्, उक्तवान् च - आचार्य ! तव बुद्धिमता शिष्येण धृष्टद्युम्नेन व्यूहरचनया संस्थितं महत् सैन्यबलं पश्य इति। आचार्यः - कान् पश्यानि, दुर्योधन ? दुर्योधनः - पाण्डुपुत्राणाम् अस्यां सेनायां महतः शूरवीरान् पश्य, येषां हस्ते महान्ति धनुषि विराजन्ते, एते सर्वे भीमसमानाः बलवन्तः सन्ति। युयुधानः, राजा विराट्, महारथी द्रुपदः, धृष्टकेतुः, चेकितानः, पराक्रमी काशिराजः चेति एते युद्धकलायाम् अर्जुनसमानाः सन्ति। अन्यच्च, पुरुजित्, कुन्तिभोजः च एतौ द्वौ भ्रातरौ अपि स्तः। एवमेव नरेषु श्रेष्ठः शैब्यः, पराक्रमी युधामन्युः, बलवान् उत्तमौजाः चैते सन्ति। तथैव सुभद्रापुत्रः अभिमन्युः, द्रौपदेयाः पञ्चपुत्राश्च विराजन्ते। एते सर्वे हि महारथाः एव सन्ति। आचार्यः - आं, ते पाण्डवपक्षीयाः शूरवीराः तु मया दृष्टाः, परन्तु अस्माकं सेनायां चेत् के के सन्ति ? दुर्योधनः - आचार्यवर्य ! अस्माकं सेनायामपि विशेषाः पुरुषाः सन्ति। स्वयं त्वं गुरुदेवः असि, एवं पितामहः भीष्मः, कर्णः, युद्धवीरः कृपाचार्यः, अश्वत्थामा, विकर्णः, भूरिश्रवाः चैते सन्ति। तथैव अन्येऽपि बहवः शूरवीराः अस्माकं पक्षे सन्ति। ते सर्वेऽपि मदर्थं जीवनसमर्पिताः, युद्धार्थं सन्नद्धाः, युद्धकलायां च निपुणाः सन्तीति। (क्रमशः) -- नारदः।

हिमसंस्कृतवार्ता: असमप्रदेशीयः
विज्ञानशिक्षकः, नारदोपाध्यायः

परिणाम-दुःखम्

मनुष्याय पुत्र-स्त्री-मित्रादिषु चेतनेषु गृह-क्षेत्रादिषु अचेतनेषु पदार्थेषु सुखस्यानुभूतिः रागसंयोगात् संभवति। यत्र रागः भवति तत्रैव सुखं मन्यते। सुखानुभूतिकाले दुःखकारकैः पदार्थैः द्वेषमपि स्वाभाविकम्। यदि एवं कथ्यते यत् विषयाणामुपभोगैः इन्द्रियाणां तृप्तेः हेतुत्वात् भोगतृष्णायाः या शान्तिः तदेव सुखमिति किञ्च तस्याः तृष्णायाः

अशान्तिः दुःखस्य कारणम् तु अस्याः जिज्ञासायाः समाधाने उच्यते यत् यथा अग्नौ धृतत्यागे सति अग्निः तीव्रा भवति, तद्वदेव विषयाणामुपभोगैः विषयतृष्णा वर्धते। योगवशिष्टे भगवता श्रीरामचन्द्रेणोक्तं यत् - स्त्री-पुत्रादयः ये केऽपि आनन्दप्रदायकाः प्रतीयन्ते ते सर्वे अन्तकाले विषयमिव दुःखप्रदाः भवन्ति। विष्णुपुराणे कथ्यते यत्- मनुष्यस्य बन्धनमोक्षयोः कारणं मन एव। विषयभोक्तारः बन्धने भवन्ति, विषयस्य त्यागिनश्च मोक्षमाप्नुवन्ति अतः विषयसुखे परिणामसुखम् निहितं वर्तते।

हिमसंस्कृतवार्ता: डॉ.अमनदीपशर्मा